

Kurucz György (szerk.)

TECHNOLÓGIAI UTAZÁS A MODERN KOR HAJNALÁN

Válogatás Gerics Pál és Lehrmann József georgikoni professzorok nyugat-európai jelentéseiből és naplóiból (1820-1825)

Károli Gáspár Református Egyetem, L'Harmattan Kiadó, Budapest 2020. 744 oldal

Egy sok tekintetben egyedülálló forráskiadással ismerkedhet meg, aki kezébe veszi a 2020 őszen, a Károli Könyvek sorozatban megjelent vaskos kiadványt. A kötet szerkesztője, Kurucz György a keszthelyi Georgikon két tanárának egy hosszabb nyugat-európai tanulmányút során keletkezett német és magyar nyelvű iratanyagából nyújt át egy válogatást a művelődéstörténet, szűkebb értelemben az agrártörténet, a tudásáramlás és a technológiai utazás témakörei iránt fogékony olvasók számára. A maga nemében egyedülálló és komplex iratcsoport régóta feldolgozásra várt, annak ellenére, hogy már Süle Sándor is említést tett róla az 1960-as évek derekán a Georgikon történetéről írott munkájában.

A forrásfeldolgozás akár kiegészítő kötetként is értelmezhető lenne Kurucz György tavaly tavasszal megjelent „*Kedves Hazámfiaink, mozdulni kell...*” című monográfiájához, és érdemes is a két munkát együtt olvasni, azonban az itt feldolgozott instrukciók, jelentések, naplók, valamint a kiterjedt jegyzetapparátus új megközelítésből, forrásanyagként használhatók. A kötetben közölt forrásokból elsősorban a 19. század eleji agrártechnológiai újításokról, és azok magyar földön való alkalmazásának lehetőségeiről kapunk képet. Ezentúl azonban, a feltárt szövegkorpusz a kutatók számára új megközelítési lehetőségek tárházát nyitja meg, hogy csak a korszak tudományos nyelvhasználatának diskurzuselemzési lehetőségeit, vagy az iratokból kiolvasható infrastruktúra-, ipar- és közlekedéstörténeti, illetve medicinatörténeti adatokat említsük itt példaként. A kiterjedt jegyzetapparátus és a több mint ötven oldalas mutató pedig a korszak tudományos életének, és az abban szerepet vállaló természettudományos értelmiség almanachjaként is használható.

A kötet felépítését közelebbről vizsgálva azt látjuk, hogy a bevezető tanulmányt öt nagyobb fejezet követi, végül pedig lezáró tartalmi egységként egy terjedelmes bibliográfiát találunk. A bevezetőben Kurucz György a technológiai utazás természetrajzával ismerteti meg az olvasót, kitérve itt a főnemesi, valamint a jelentősebb vagyonnal rendelkező polgárcsaládok ifjai körében már a 17. század második felétől bevett gyakorlattá váló „Grand Tour”, és a

szigorú értelemben vett technológiai megfigyelések és piackutatást célzó tanulmányutak eltéréseire. A technológiai utazás során, melynek célja a tudományos és gazdasági értelemben hasznosítható eredmények későbbi meghonosítása, a megfigyelőnek a lehető legobjektívabb szempontrendszerrel kellett alkalmaznia. A tapasztalt jelenségek megragadása során elengedhetetlen volt, hogy meghaladja az egyszerű, deskriptív, inventarizáló jellegű leírásokat, és feljegyzései elkészítésekor a honi hasznosítás lehetőségeit is mérlegelnie kellett. A 18-19. század fordulóján az árutermelésre berendezkedő földbirtokosok egy jelentős része felismerte, hogy a bevételeit uradalmi modernizálásával növelheti. Azontúl, hogy hatékonyabbá tették az uradalmi ügyintézés menetét, új típusú gazdasági épületeket emeltek, és képzett szakembereket igyekeztek alkalmazni, többen bekapcsolódtak a korszak agrártudományos információáramlásába, és érzékenyen figyelték a főként nyugati agrártechnológiai újításokat.

A forrásválogatás első fejezetében a Gerics és Lehrmann részére a birtokigazgatás – közelebbről a megbízó, Festetics László – által kiadott utazási instrukciók kaptak helyet. Ezek az 1820 és 1821-ben született német nyelvű utasítások voltak hivatva a két georgikoni tanár számára az utazás pontos céljait rögzíteni, megtoldva a meglátogatandó személyek és helyek listájával. Gerics számára elvárt volt, hogy készítsen naplójában leírásokat a birtokigazgatás számára az általa megfigyelt állattenyésztési, állatorvoslási, takarmányozási gyakorlatokról, és ehhez kapcsolódóan a szántóföldi növénytermesztésről, továbbá tanulmányozza a legelő és réthasznosítás külföldi példáit, valamint építsen ki személyes, illetve gazdasági kapcsolatokat textiliparosokkal, nagykereskedőkkel a magyar gyapjú értékesítése céljából. A Lehrman számára kiadott utasítás szerint, neki parkokat, díszkerteket, gyümölcsösöket és borászatokat kellett meglátogatnia az útja során, és a tapasztalt eljárásokat rekonstruálható módon leírnia. Az ő instrukciója rövidebb, de ez is kitér bizonyos piackutatási feladatokra: számára a magyar borok értékesítési lehetőségeinek felmérése volt a cél.

Gerics Pál munkaadójához, Festetics Lászlóhoz írott levelei sorakoznak a második fejezetben, szám szerint harmincöt dokumentum, melyek személyesebb hangvételű írások a következő tematikus egységben található jelentéseknél. Ezeken a leveleken keresztül bepillantást nyerhetünk Gerics mintagazdaságokban, textilüzemekben, tudományos centrumokban gyűjtött tapasztalataiba, és lévén, hogy maga a pesti egyetem orvoskarán végzett orvos, a különböző kórházakban tett látogatásairól, kiemelkedő orvosokkal történt találkozásairól is képet kaphatunk. A levelek keltezése kirajzolja azt az útvonalat, melyet Gerics megtett Szilézián, Szászországon, Poroszországon, majd a Rajna-vidéken és Németalföldön keresztül,

hogy calais-i átkeléssel elérje a Brit-szigetet, ahol hosszabb, mintegy két éves időszakot töltött el. Innen részletes tudósításokat küldött munkaadójának az angol és skót gazdálkodási szokásokról, a kibontakozó félben lévő mezőgazdasági gépészet új találmányairól, valamint megírta a gyapjúfeldolgozás és értékesítés folyamatait, válaszolva az itt tapasztalt technológiai eredmények hazai földön való kamatoztatási lehetőségeit. Hazafelé útja során érintette Franciaországot, Svájcot, Baden-Württemberg területét, majd Milánót és Firenzét, hogy 1825-ben hazatérjen Keszthelyre. A továbbiakban feldolgozott jelentésekből, de a levelekből szintén kiderül, hogy a két tanár, Geric és Lehrmann útja számos ponton találkozott, bár Lehrmann nem maradt sokáig Angliában, ő leginkább a bordeaux-i borvidék termelési viszonyait, szőlő- és borfajtáit, borkészítési és tartósítási eljárásait rögzítette.

A kötet gerincét adja és kiemelkedő fontosságú forrásanyag Geric Pál átdolgozott útinaplója. Összevetve a napló tartalmi elemeit a jelentésekkel és a levelekkel, számos átfedés észlelhető, mégis az *Európa míveltebb tartományaiban tett utazási jegyzések Geric Pál által* címen íródott munka egy utólagosan papírra vetett, átgondolt és szerkesztett útleírás, és mint ilyen, rokonítható a korszak több nyomtatásban is megjelent útleírásával, akár Friedrich Nicolai ugyancsak később szerkesztett *Beschreibung einer Reise durch Deutschland und die Schweiz im Jahre 1781* című művével. Gondban van, aki átfogó képet kíván adni Geric naplójáról, hiszen tartalmilag olyan gazdag anyagról van szó, hogy csak szemezgetni van mód egy ismertető keretén belül. Kiváltképp érdekes az Albrecht Thaer mezőgazdasági tanintézetében tett látogatás leírása. Arthur Young, Sir John Sinclair, Nathaniel Kent, William Pitt és számos más angol-skót „új mezőgazdasági” szakíró mellett Thaer könyvei voltak a Georgikon könyvtárában a korszerű agrár szakirodalom képviselői, így Geric számára nagy jelentőségű ez a találkozó. Geric beszámol Thaer talajtani vizsgálatairól, a vetésforgók kifinomult rendszerének alkalmazásáról és a tanintézet működéséről, továbbá e bejegyzésében említést tesz az Odera szabályozása által nyert új termőterületekről, és a csatornázás által fellendülő vízi forgalom kereskedelmi hasznáról. Ezenfelül leírást ad a göttingeni egyetem, a *Georgia Augusta* gyűjteményeiről, találkozik ott oktató tanárokkal, említést tesz Antwerpen nevezetességeiről, a Flandria-szerte gyakorlatban lévő, vízkiemelő malmokkal történő lecsapolási módszerekről, halászati és tartósítási eljárásokról, Londonban pedig a törvényhozás, a tőzsde, valamint az állatorvoslás és humán medicina új eredményei keltik fel többek közt a figyelmét.

A legutolsó fejezet a bibliográfia előtt a Geric-féle naplóval rokonítható és hasonlóképp utólagosán szerkesztett szöveg Lehrmann József német nyelven fogalmazott naplója, mely

összegző jellegű beszámoló az útja során meglátogatott vidékek kertészeti és borászati tapasztalatairól. Lehrmann kitér leírásában újfajta szőlőmetszési metódusokra, borkezelési eljárásokra, és felsorolja azokat az arisztokratákat, kertész-természettudósokat, egyetemi tanárokat, borászokat, akikkel megismerkedik – többek között Jean-Rémy Moët francia pezsgőgyárossal.

Útjuk során számos gépészeti modellel, tanulmányozásra érdemes mintával és mezőgazdasági szakkönyvvel gyarapították a Georgikon intézményét, és így a két tanár technológiai utazása, mely a hazai agrárszakoktatás előmozdítására irányult, nemzetgazdasági jelentőséggel bírt. A Gericsék által kiépített üzleti és szellemi kapcsolatok rendkívül fontos adalékot jelentenek a magyar főnemesség, közelebbről a Festetics család keszthelyi ágának kísérletéhez a magyar agrárium európai gazdasági vérkeringésébe való beillesztése érdekében. Az ismertetett forráskiadványban szereplő szövegeket olvasva rálátást kapunk arra a tudásáramlási modellre és az ennek nyomán kiépülő gazdasági és agrártudományos hálózatra, mely a 19. század 20-as éveiben megvalósuló gazdasági modernizáció fontos eleme volt. A kötet kiadása és létrejötte szorosan kapcsolódik a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Karának kutatástámogatási programjához, továbbá egy, az ELTE BTK Kora Újkori Történelmi Tanszékéhez köthető „A tudományos tudásáramlás mintázatai Magyarországon, 1770-1830” c. NKFIH kutatási projekthez (ld. *Századok*, 2017/5 tematikus blokk), melynek webes felülete (tudasaramlas.hu) beszámol a kutatási eredményekről, továbbá számos európai és magyar online adatbázis, kutatócsoport elérhető innen.

Ambrózy Gábor